

nost, ili bolje rečeno prinudna »dobrovoljnost«, posljedica određenog povijesnog zbivanja ili političkih stavova naroda većine u odnosu na manjine. U biti to je: a) učinak šovinističke politike zemlje u odnosu na manjinu u prošlosti, ili b) poremećen odnos između većinskoga i manjinskoga naroda u sadašnjosti, a nipošto pozitivan proces, koji pridonosi jačanju jedinstva nacije, kako to ističe autor. Posljedice mogu biti dalekosežne i trajati godine i godine. U SSSR-u, primjerice, još se uvijek osjećaju učinci odnarođivanja pojedinih manjinskih naroda — Židova, Mordvina, Udmurta i drugih.

Ako u zemlji većinskog naroda doista postoje stvarni uvjeti za ravnopravnost i naperdak pojedinih naroda, ako je doista u njihovu životu onemogućeno svako potiskivanje nacionalnih osjećaja, onda je teško zamisliti pripadnike manjine koji bi, prema riječima autora, »svjesno i namjerno mijenjali svoju nacionalnost«.

U Mađarskoj, prema Kóvágu, pored spontane dobrovoljne asimilacije postoji još i integracija, tj. uklapanje narodnih manjina u društveni i politički život uz čuvanje svoga vlastitog identiteta, dakle još i integracija, tj. uklapanje narodnih bez asimilacije. Međutim, u kontekstu navedenoga, autor poistovjećuje integraciju sa spontanom asimilacijom pišući kako je »... nedopustivo sprečavanje spontane, dakle dobrovoljne asimilacije, dakle integracije«.

Asimilaciju, napokon, uvelike potpomaže i način na koji se vrši popis stanovništva u Mađarskoj. Građana obično pitaju samo o njegovu materinjem jeziku, a ne i o narodnosti. Takva tradicija traje od godine 1880. Zajednička svijest stoji ispred nacionalne, premda je manjinskom stanovništvu u toku asimilacije dopušteno da i dalje sebe smatra manjinom, da pohađa svoje škole i sudjeluje u manjinske kulturnom životu. Što se tiče materinjeg jezika, kao jezika javne upotrebe to se pitanje, prema autorovu iskustvu, uopće u Mađarskoj ne nameće. Što to znači nije teško prosuditi.

Natalija Bojnicky-Vidmarović

* * *

»GRADIŠČANSKI HRVATI 1533—1938«

Zbornik Društva za suradnju s Gradišćanskim Hrvatima i drugim hrvatskim narodnim manjinama u susjednim zemljama, Zagreb i Centra za istraživanje migracija i narodnosti, Zagreb, 1984, XXII, str. 298.

Godine 1983. obilježena je 450. obljetnica doseljenja Hrvata u nekoć zapadno-ugarske a danas gradišćanske, slovačke, moravske i donjoaustrijske krajeve. Znanstveni skup posvećen tome događaju održan je u Zagrebu od 2. do 4. lipnja 1983. i referati podneseni tom prigodom sabrani su i objelodanjeni u Zborniku.

Zbornik je sastavljen od 4 uvodna izlaganja i 24 referata. Uvodna izlaganja Ive Sarajčića, Pere Djetelića, Ivana Müllera i Jakova Sirotkovića nose pozdrave odgovarajućih institucija iz SR Hrvatske i Gradišća skupu kojemu je bio cilj da o 450. godišnjici doseljenja predaka današnjih Gradišćanskih Hrvata i drugih naših sunarodnjaka u okolnim krajevima osvijetli nastanak i život hrvatskog življa u tim stranama.

Referati su prema sadržaju razvrstani u šest skupina. U prvoj su oni s područja povijesti i kulturne povijesti Gradišćanskih Hrvata. Tako Mirko Valentić iznosi slijed turskih pohoda na hrvatske zemlje, odseljavanje našeg življa i njegovo kretanje ponajviše prema tadašnjoj zapadnoj Ugarskoj i blizini joj krajeva. Rad je u usporedbi s dosadašnjim obogaćen novim autorovim spoznajama do kojih je u posljednje vrijeme istraživanjem došao. Kraći prilog Ivana Čizmića predočuje iseljavanje Gradišćanskih Hrvata u SAD od početka ovog stoljeća, te njihovo društveno organiziranje u novom kraju, napose u South Bendu, gdje je velik broj Gradišćanskih Hrvata našao svoj novi zavičaj. Gradišćanski autori Gabrijele i Demeter Karali napisali su podroban i informativan pregled društvenog života Gradišćanskih Hrvata u Beču, gdje su se naši ljudi iz Gradišća u velikom broju počeli naseljavati nakon priključenja zapadnoevropskih krajeva Austriji i formiranja pokrajine Burgenland (Gradišće) 1921. Autor ovih redaka prikazao je djelovanje »Kola gradišćanskoga hrvatskoga društva 1931—1938«, prvoga općehrvatskog srednjoškolskog i studentskog društva među našim gradišćanskim sunarodnjacima, koje je 1934. brojilo 111 aktivnih članova.

Rad »Kola« nadovezuje se na kratkotrajno postojanje »Rodobrana«, lokalnog đačkog društva u Gornjim Šicama.

Druga skupina radova obrađuju jezikoslovne teme. Antun Šojat raspravlja o jezičnoj baštini i suvremenim potrebama jezika u Gradišćanskim Hrvatima. Unatoč nekim nepovoljnim okolnostima postoje mogućnosti da današnji gradišćanskohrvatski književni jezik postane standardnim jezikom Gradišćanskih Hrvata. Rad Ivana Brabeca tretira gradišćanskohrvatski književni jezik u njegovu povijesnom toku, u dijakroniji. Autor je uvjeren da je jedan od uvjeta njegova opstanka elastično približavanje jeziku u staroj domovini. Jezikom pjesmarica Grgura Mekinića (oko 1530 ? — 1617), protestantskog pastora i kulturnog djelatnika među zapadnougarskim Hrvatima, koje su izašle 1609. i 1611, bavi se Alojz Jembrih. Pošto je prikazao ličnost Mekinićeve, Jembrih je iscrpno analizirao jezik njegovih dvaju graduala, u kojemu su, uz dominantnu čakavštinu, uočljivi kajkavski i štokavski elementi. Gradišćanski autor Ivo Sučić prikazao je razvitak književnog jezika u Gradišćanskim Hrvatima, kojega je osnovica u čakavskim govorima sjevernoga i srednjeg Gradišća. Autor prati taj razvitak kroz četiri povijesna razdoblja, od doseljenja pa do prvih godina nakon drugoga svjetskog rata. Feliks Tobler, gradišćanskohrvatski povjesničar, donosi pregled tiskanja i raspačavanja gradišćanskohrvatskih knjiga u 18. i 19. stoljeću. Rad sadrži brojne naslove objelodanjene na tlu zapadne Ugarske u tiskarama u Novom Gradu (Güssing), Keresturu (Deutschkreutz), Ugarskom Starom Gradu (danas Mosonmagyaróvár), Šopronu, Kisegu (Kőszeg), Železnom (Eisenstadt) i drugim mjestima. Autor iznosi i podatke o knjižarama koje su raspačavale hrvatske knjige, a nalazile su se najčešće u mjestima gdje je tiskare. Knjige iz Hrvatske dopremali su gradišćanskohrvatski prijevoznici i trgovci.

I treće poglavlje Zbornika ispunjeno je radovima jezikoslovaca. Božidar Finka piše o gradišćanskohrvatskoj jezičnoj kodifikaciji u Niško-gardišćanskohrvatsko-hrvatskom rječniku, objavljen u Eisenstadtu i Zagrebu 1982. Ovo je prvi svezak trojezičnog rječnika, a dva su još u radu. Ovaj projekt zajednički ostvaruju stručnjaci iz Gradišća i Hrvatske. Podrijetlom gradišćanskih kajkavaca u Vedešinu (Hidégseg) i Umoku (Fertőhomok) kraj Šoprona u Mađarskoj bavi se Mijo Lončarić.

Leksičke i antroponimijske značajke u njih ukazuju na zapadnu Slavoniju kao stari zavičaj. Migracijske struje iz Međimurja ojačale su hrvatski živalj u ta dva mjesta. Marko Lukenda i Mile Mamić uspoređuju gradišćanskohrvatsku školsku terminologiju s hrvatskom književnom, donoseći znatan broj primjera za jednakost, sličnost ili razlike. Romanizmi u leksiku, antroponimiji i toponimiji gradišćanskohrvatskih govora predmetom su rasprave Valentina Putanca. Analizom nekih Miloradićevih pjesama, Natalija Vidmarović-Bojnicky ukazuje na mađarske pjesničke utjecaje, poglavito Šandora Petőfija.

U četvrtom dijelu Zbornika Vitomir Belaj razlaže mogućnosti etnološke metode u istraživanju povijesti Gradišćanskih Hrvata, zalažući se za uključivanje hrvatskih naselja izvan naše zemlje u projekt Etnološkog atlasa Jugoslavije. O trajanju usmene književnosti među Gradišćanskim Hrvatima piše Nives Rittig-Beljak. Narodne pjesme, bajke, priče, legende i drugo pripovjedno blago, te dječje igre i sl., moguće je u Gradišću i danas zapisivati, što je dokazom njihova trajanja i u naše vrijeme, koje je inače nesklono održanju mnogih oblika tradicijske kulture. Etnomuzikološka studija Jerka Bezića bavi se preuzimanjem novih oblika u povijesnom razvoju glazbenog stvaranja među Gradišćanskim Hrvatima. Utjecaji njemačkih crkvenih pjesama iz 17. i 18. stoljeća, bečkih klasika i drugih primjetljivi su u narodnoj glazbi Gradišćanskih Hrvata. Ivan Ivančan donosi rad o plesovima i plesnim običajima u Gradišću, s popisom imena svih plesova koji se među Hrvatima u Gradišću izvode. Autor ukazuje na veze tih plesova s onima iz alpskoga i panonskog prostora.

U petom poglavlju Zbornika piše Božena Vranješ-Šoljan o problemima masovnih medija u Gradišćanskim Hrvatima. Najviše prostora u tom radu zaprema novinstvo Gradišćanskih Hrvata koje u njim postoji neprekinuto od 1910. Autorica zaključuje svoj rad naznakama važnosti radija i televizije. Vrlo je dokumentaran i informativan referat Ante Blaženčića o našoj kulturnoj i prosvjetnoj suradnji s Gradišćanskim Hrvatima od 1951. do 1971. Najveći dio ovoga rada zauzima opis konkretnih oblika suradnje SR Hrvatske s Gradišćem na polju školstva i prosvjete uopće, čiji je nosilac u to vrijeme bila Matica iseljenika Hrvatske, uz pripomoć više društvenih i državnih institucija naše

Republike. Tihomir Dumančić prikazuje promjene socijalne strukture u Gradišću koje se potom reflektiraju na govorno stanje u obliku dvojezičnosti. O kulturnim događajima i njihovim nosiocima, pojedincima i ustanovama među Gradišćanskim Hrvatima u Mađarskoj piše Đuro Vidmarović.

Posljednje poglavlje Zbornika sadrži prikaz Budislava Vukasa o međunarodnom položaju Gradišćanskih Hrvata u Austriji. Rad Mirjane Domini posvećen je Austrijskom državnom ugovoru iz 1955, s posebnim osvrtom na njegove odredbe koje se tiču Hrvata i Slovenaca u toj zemlji. Zbornik je zaključen popisom 26 autora navedenih radova.

Spomenuti radovi u Zborniku osvjetljavaju gradišćanskohrvatsku povijest,

njihovu kulturnu povijest, narodni život u užem smislu riječi, jezik i donekle književnost. Kako su autori radova ponajviše iz SR Hrvatske, Zbornik je pokazatelj i stanja dokle se u nas došlo u izučavanju i prezentiranju fenomena ove hrvatske dijaspore. Uredništvo, a napose glavni urednik Zbornika Božidar Finka, tehnički urednik Tihomir Telišman i likovni urednik Boris Dogan, čiji se rad nalazi na višebojnom ovičku, uložili su mnogo truda oko nastanka ove knjige i u tome u cijelosti uspjeli, pa je u ruke čitatelja, i u nas i u Gradišću, dospjela vrijedna, stručno uređena i estetski opremljena knjiga.

Stjepan Krpan